

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI, *Księża diecezjalni ekspatrianci archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Słownik biograficzny*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej 2020, ss. XXXVIII + 1081 + mapa. ISBN 978-83-8098-328-1

Dzieje chrześcijaństwa wpisują się w realizm życia świata, i to danej epoki oraz geograficznego miejsca. Ważna jest kultura i tradycja, ludzie i ich przeszłość, a zwłaszcza aktualna terażniejszość. Bogactwo tych czynników zewnętrznych obejmuje także samą rzeczywistość poszczególnych uczniów Jezusa oraz ich wspólnotowe struktury.

Wiara i religijność jawią się jako znamiona wewnętrzne i zewnętrzne chrzcielnego przymierza z Bogiem, we wspólnocie Kościoła. Wyjątkową rolę w tej eklezjalnej rzeczywistości pełnią osoby duchowne, w ramach określonych struktur. Tutaj szczególne znaczenie ma diecezja.

Kościół katolicki w Polsce w wyniku II wojny światowej, tak jak wschodnie granice państwa, przeżył exodus ludów. Objął on także znaczną część duchowieństwa. W szczególności dotyczyło to archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, a w tym zwłaszcza księży diecezjalnych. Interesujące są ich losy i dzieje, które stara się w formie słownikowej ukazać prezentowane opracowanie. Dzieło to ukazuje się jako 7 tom serii „Słowniki” IPN. Wpisane jest także w Centralny Projekt Badawczy IPN „Władza komunistyczna wobec kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944-1989”.

Autor bp dr hab. Mariusz Leszczyński to biskup pomocniczy diecezji zamojsko-lubaczowskiej. Jest autorem wielu artykułów, studiów, szkiców i prezentacji naukowych oraz kilkunastu książek, a w tym *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w granicach Polski 1944-1992* (Lublin 2011) oraz *Protokoły wizytacji kanonicznych przeprowadzonych przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego w parafiach na terenach obecnej diecezji zamojsko-lubaczowskiej 1946-1948* (Warszawa 2020).

Prezentowane studium otwiera motto: „W stulecie Cudu nad Wisłą” (s. V), spis treści (s. VII) oraz przedmowa zredagowana przez ks. prof. dr. hab. Jana Walkusza z KUL-u (s. IX-X). Treściowo książkę otwiera Wstęp (s. XI-XXIII). Z kolei podano kilka zestawień: „Wykaz skrótów ogólnych” (s. XXIV-XXIX), „Wykaz skrótów bibliograficznych” (s. XXX-XXXIII) i „Słowniczek nazw zakonów i zgromadzeń zakonnych oraz skrótów zakonnych” (s. XXXIV-XXXVIII). Zasadniczy korpus tworzy *Słownik* (s. 1-959). Rozpoczyna Wojciech Adameczuk, a kończy Ludwik Żytkiewicz. W ramach zestawień opublikowano: „Bibliografię” (s. 961-993), „Indeks osób” (s. 995-1032), „Indeks miejscowości” (s. 1033-1076) oraz streszczenia w języku angielskim (s. 1077), niemieckim (s. 1078-1079) i rosyjskim (s. 1080-1081). Oddzielnie dodano mapę „Archidiecezja

lwowska obrządku łacińskiego według stanu z dnia 1 stycznia 1928”, przygotowaną przez Antoniego Kociubińskiego.

Poszczególne biografie, raczej krótkie, zorganizowane są według pewnego zaplanowanego schematu. Najpierw zawierają *curriculum vitae* oraz zdjęcie, z kilkoma wyjątkami (s. 179, 921). Czasem dodano fot. nagrobka (s. 9, 365, 522, 739, 754, 811), faksymile podpisu – autograf (s. 446, 467, 519, 692, 773), fot. z uroczystości pogrzebu (s. 376, 398), kartę osobową alumna (s. 635, 750), czy fotografie grupowe (s. 99, 103, 331, 361, 382, 400). W sumie *Słownik* zawiera biografie 636 księży archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego wyświęconych do 1945 r. włącznie. Opuścili oni archidiecezję w latach 1939-1959. Ważnym elementem biografów jest bibliografia, która obejmuje wskazania źródłowe i literaturę. Autor wskazuje także na informacje w internecie i innych źródłach. Często są to bardzo szczegółowe wskazania, które mogą pomóc w dalszych badaniach.

Mając na względzie te elementy, słusznie stwierdza autor przedmowy: „Bez wątplenia publikacja ta jest wymownym świadectwem Jego pracowitości, profesjonalizmu i sumiennosci w dokumentowaniu bolesnych dziejów Kościoła lwowskiego, a zarazem hołdem dla tych kapłanów, którzy heroicznie – w imię wierności Chrystusowi, Kościołowi i Ojczyźnie – znosili trudy, cierpienia i nieraz nadludzkie udręki. Takie osoby należy upamiętnić” (s. X). Jest to wielki hołd historyczny złożony wszystkim ukazanim postaciom.

Nie ulega wątpliwości, iż liczne ogólne sformułowania w biografach zostały spowodowane charakterem słownikowym publikacji. Niemniej jednak, zwłaszcza opinie czy oceny wymagają dalszych szczegółowych badań. Tym bardziej że życiorysy wielu bohaterów *Słownika* są bardzo zawiłe i często skomplikowane.

Życiorysy przywołanych postaci i ich późniejsza droga życiowa z pewnością – w wielu przypadkach – byłyby inne, gdyby pozostali w swojej diecezji, przede wszystkim mając na względzie warunki po II wojnie światowej, zwłaszcza ideologiczno-polityczne. Niemniej można zauważyć, jak zubożona została archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego. Chodzi nie tylko o stronę liczbową, ale bardziej intelektualną i administracyjną, a szczególnie o świadectwa wiary. Biskupi czy profesorowie już nie służyli swym lokalnym środowiskom czy wprost całej archidiecezji.

Uderza wielka niestabilność księży lwowskich. Częsta zmienność miejsc posługi. Część niejednokrotnie wraz z ludnością ze swoich parafii posługiwała im już na Ziemiach Zachodnich i Północnych, miejscu nowego osiedlenia. Niektórzy ulegli ideologicznej ofercie, działając w ZBOWiD-zie czy Caritas lub w innych strukturach patriotyczno-politycznych (s. 416-419, 423, 717, 720, 759). Niektórzy porzucali kapłaństwo, wybierając życie świeckie (s. 3, 573).

Wielkim tematem, który także wybrzmiewa, jest nacjonalistyczna presja ukraińska. Niektórzy doświadczyli prześladowań i terroru, ideologicznych nacisków, a nawet skazywani byli wyrokami doraźnymi, łącznie z karą śmierci (s. 386, 401, 428, 641, 730). To nie było z pewnością obojętne dla wielu trudnych decyzji o opuszczeniu archidie-

cezji lwowskiej. To dramatyczny wycinek życiorysów kapłańskich, dobrze, że także wskazany i przypomniany przez bp. M. Leszczyńskiego.

Ciekawy jest wątek księży lwowskich, którzy związani byli z armią gen. W. Andersa oraz z Ludowym Wojskiem Polskim. Jakże to zróżnicowane świadectwa patriotyzmu i wiary, a zwłaszcza kapłańskich dróg. Niektórzy z nich byli już kapelanami wojskowymi przed II wojną światową (s. 429-430).

Oczywiście, bogate dane faktograficzne kreślące *curriculum vitae* prezentowanych księży, same z siebie rodzą dalsze i głębsze pytania. Te dopiero uczyniłyby bardziej prawdziwym realizm poszczególnych dat, miejsc i wydarzeń z życia każdego z nich. W tym kontekście ciekawe są przytaczane czasem cytaty wypowiedzi samych księży czy też osób trzecich o nich (s. 399-400, 408, 412, 750).

Uzupełnieniem są dwie tabele statystyczne zamieszczone we wstępie autora. Zestawienia te przybliżają i w pewnym stopniu ukierunkowują rozeznanie sytuacyjne oraz podpowiadają pewne interpretacje. Dobrym materiałem pogładowym jest także załączona mapa, zwłaszcza dla młodszego czytelnika, także duchownego.

Zestawienie bibliograficzne przy poszczególnych biogramach ze swej natury jest wybiórcze i nie jest pełnym wyborem literatury. Raczej to wskazanie na podstawowe opracowania. Dotyczy to zwłaszcza postaci bardziej znanych, np. biskupi, pracownicy uczelni akademickich, wyżsi urzędnicy kościelni. W bibliografii przykładowo można jeszcze wskazać opracowania encyklopedyczne: J. Mandziuk, *Postacie Kościoła katolickiego na Śląsku* (Warszawa 2016), *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz i inni, t. I-II (Lublin 2018).

Bp dr hab. M. Leszczyński poprzez wydanie prezentowanego *Słownika* ukazał się „autentycznym i wiarygodnym kustoszem przeszłości, pamięci i wdzięczności” (s. IX). Praca ta jest szczególnie doniosłym symbolem czci i szacunku, tym bardziej że wszyscy przywołani w *Słowniku* stają obok siebie, choć z różnymi życiorysami. Łączy ich macierzysta archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego, a więc pierwociny ich kapłaństwa. Łączą ich także różne drogi dalszego życia i posługiwania.

Słownik bp. M. Leszczyńskiego jest kolejną ważną edycją udostępnianą staraniem Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Instytutu Pamięci Narodowej, poświęconą najnowszej historii Polski. Dla znalezienia wstępnych i ogólnych informacji niezwykle cenne są opracowania o charakterze encyklopedycznym i słownikowym. Tym bardziej należy się wdzięczność Autorowi za encyklopedyczny owoc jego wieloletnich badań i studiów badawczych. Książka ukazuje jeden z bolesnych skutków II wojny światowej i wielorakich przyczyn politycznych zaistniałych po jej zakończeniu. Wydaje się, że skutki – w jakimś sensie – nadal trwają.

Bp Andrzej F. Dziuba
Ordynariusz łowicki
e-mail: ordynariusz@lowicka.eu